

A közgazdasági, pénzügyi elméletek és stratégiák történelmi fejlődése*

Kőrösi István

Farkas Beáta:

A közgazdasági gondolkodás rövid története

Akadémiai Kiadó, 2022, 488 o.

ISBN: 978 963 454 741 9

Farkas Beáta egyetemi tanár rendkívül gazdag életművében kiemelkedő, nemzedékünkben egyedülálló elméleti, szintetizáló, elmélettörténeti alkotás (és interneten is elolvasható) könyve, amely a közgazdasági gondolkodás történelmi fejlődését mutatja be a kezdetektől napjainkig. A mű fontos gazdaságpolitikai, nemzetközi gazdaságtani és pénzügytani tanulságokkal is szolgál. A témát tárgyaló magyar szakirodalomból korábról *Mátyás Antal* és *Bekker Zsuzsa* időtálló, értékes művei jutnak eszünkbe. A tudomány fontos területein minden generációnak le kell tennie alpművét. Farkas műve a közgazdasági gondolkodás történetének kiváló és a maga területén a magyar és a nemzetközi szakirodalom páratlan összefoglaló alkotása.

A tizenöt szervesen egymásra épülő fejezet elolvasására, áttanulmányozására és továbbgondolására szeretném hívni az olvasót. Recenzióm nem kivonatot tartalmaz, hanem sok, máig élő problémára a különböző szerzők korukbeli, eredeti válaszait szeretném ütköztetve bemutatni a könyv alapján, amelyben a szerző rendkívüli alapossággal dolgozta fel az eredeti forrásokat.

Az 1. fejezet címe: „Gondolatok a gazdaságról a kapitalizmus előtt”. A közgazdaságtant fiatal tudománynak tartjuk, önálló tudományos diszciplinaként *Adam Smith*-nek a „Nemzetek gazdagsága” c. 1776-ban megjelent művétől számítjuk. Közgazdasági kérdésekkel már az ókorban is foglalkoztak, az ökonómia szó is görög eredetű. Az állam, a birtokkereskedelem és -hasznosítás, a háztartások működésének gyakorlati kérdéseire mindig választ kellett találni. *Platón* „Az állam” c. művében az ideális gazdaságról is kifejtette gondolatait. Rámutatott, hogy szükség van munkamegosztásra, mert az növeli a hatékonyságot. *Arisztotelész* „A politika” c. művében leírta, hogy a szükségletre irányuló cserekereskedés hasznos

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Kőrösi István: Magyar Tudományos Akadémia, ny. tudományos főmunkatárs; Pázmány Péter Katolikus Egyetem, ny. egyetemi docens. E-mail: drikorosi@gmail.com

és elfogadható, a korlátlan vagyonszerzésre irányuló spekulatív pénzkeresést, a krematisztikát viszont kárhoztatta, a „Nikomakhoszi etikában” pedig részletesen írt a társadalmi igazságosságról, amelynek két fő formáját különböztette meg: az osztó és a kiigazító igazságosságot.

A 2. fejezetben Farkas kiemeli, hogy a modern kapitalista szellemnek két fontos összetevője van: az anyagi javakra való törekvés és a gazdasági racionalitás. *Montesquieu* „A törvények szelleme” c. művében megfogalmazta a hatalmi ágak szétválasztását, és azt feltételezte, hogy a kereskedelmi szellem magával hozza a mértékletesség, a gazdálkodás, az önmérséklet, a munka, az okosság, a nyugalom, a rend és a szabály szellemét. (Jó lenne, ha ezek a valóságban is érvényesülnének!)

A 3. fejezet „A merkantilizmus és a klasszikus politikai gazdaságtan előfutárai” címet viseli. *Thomas Mun* fő műve 1664-ben jelent meg, „Anglia kincse, amely a külkereskedelemből fakad”. A kereskedelem fejlesztése mellett érvelt, és felismerte, hogy külkereskedelmi mérlegtöbbletet nem minden egyes országgal szemben kell elérni, hanem összességében. A francia merkantilizmus döntően *Jean-Baptiste Colbert* nevéhez fűződik. Az ipart állami támogatással, adókedvezményekkel, monopoljogok adományozásával és vámvédelemmel fejlesztették. A colbert-i erőltetett iparosítás nagy vesztese végül a mezőgazdaság lett. A merkantilizmus osztrák és svéd változata a kameralizmus, amelyben szintén iparvédelemre, védővámokra, külkereskedelmi mérlegtöbbletre törekedtek.

Érdekes a mennyiségi pénzelmélet kialakulása. Amerika felfedezése után nagy mennyiségű nemesfém áramlott Európába, és drasztikus áremelkedést okozott. A mennyiségi pénzelmélet a 16. században *Jean Boldin* megfogalmazásában vált ismertté, aki az áremelkedések okaként öt tényezőt jelölt meg: az arany és az ezüst bőségét, a monopóliumok létét, a javak ritkaságát, amelyet az export is okoz, a királyok és a nemesek luxusát, valamint a pénzrontást. Alapvető oknak ezek közül az arany és az ezüst bőségét tartotta.

„A 18. századi közgazdasági gondolkodás szellemi háttere” című 4. fejezetben fontos összefüggéseket kapunk a természetjog, az empirizmus és a racionalizmus kérdéseiről. A következő fejezet „A felvilágosodás és a közgazdasági gondolkodás” elemzését nyújtja. A fiziokraták elnevezése a természet (physis) és az uralkodni (kratein) szavakból származik. Előfutáruk, *Boisguilbert* azt állította, hogy a nemzetek gazdagságának forrása nem a pénz, hanem a jószágok összessége.

„A klasszikus politikai gazdaságtan” című fejezet kulcsfontosságú körkép. Az ipari forradalom kezdetét 1769-től, James Watt találmányától, a gőzgéptől számítjuk. A gőzenergia felhasználása áttörést eredményezett a textil-, valamint a vas- és acéliparban és a közlekedésben egyaránt (gőzhajó és gőzmozdony). A klasszikus politikai gazdaságtan úttörője *Adam Smith*, aki morálfilozófus professzor volt.

1759-ben írta meg „Az erkölcsi érzelmek elméletét” (The Theory of Moral Sentiments). (Magyar nyelven 1894-ben az „Erkölcsi érzületek elmélete” címen jelent meg.) Adam Smith-t a közgazdaságtan atyjának tekinthetjük, bár neki nem állt szándékában egy új tudományág megalapítása. A közgazdaság-tudományt megalapító műve „A nemzetek gazdagsága” (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations). Smith szerint az önérdékkövetés és az együttérzés ellentétes erői együtt hozzák létre a társadalmi rendet az egyének cselekedeteiből. A láthatatlan kéz metaforája az isteni gondviselésre utalt. Az embert a vagyon és a hatalom hajszolása mozgatja, de ezek nem nyújtanak valódi megelégedést és boldogságot. Smith szerint a természet becsap minket, de ez mégis jótékony hatású, mert felkelti az ember iparkodását a munkára és a termelékenység növelésére. Ezáltal az egyének önérdékkövetéséből végül az egyéni és a társadalmi érdek összhangja jöhet létre. A kereskedelmi kapcsolatokat az abszolút előnyökre vezette vissza. Hangsúlyozni kell és Farkas jól emeli ki azt is, hogy Smith az államnak olyan lényeges feladatokat szánt, mint az igazságszolgáltatás, a honvédelem, az iskolák és utak építése és fenntartása, a papírpénz kibocsátásának szabályozása. A könyvből kitűnik és szerzője jól összefoglalja, hogy miért Smith a közgazdaság-tudomány atyja. Röviden szólva azért, mert a gazdasági összefüggéseket rendszerbe foglalta, feltárta a gazdasági növekedés és a fejlődés összefüggéseit, tudományos módszertant dolgozott ki és munkásságából kinőtt egy új tudományterület, a klasszikus politikai gazdaságtan.

A klasszikus közgazdaságtan kiemelkedő képviselői *Jean-Baptiste Say*, *Thomas R. Malthus* és *David Ricardo*. Az elsőről a Say-dogma jut eszünkbe, amely szerint a piacon minden kínálat megteremti a maga keresletét, ezért elvetette az általános túltermelés lehetőségét. Azt is feltételezte, hogy a megtakarítások azonnal beruházásokká alakulnak. Ezeket a történelem gazdasági válságai nyilvánvalóan megcáfolták. Malthus népesedésemelével lett híres, amely szerint a népesség – ha nem korlátozzák – mértani, az élelmiszerkínálat viszont csak számtani haladvány szerint növekszik. A fejlődő országokbeli demográfiai válságok kapcsán elmélete újra és újra előkerül. A népességvándorlás iránya azonban megfordult. Malthus korában az Európából történő kivándorlás volt a fő irány a gyarmatok felé, jelenleg ez fordítva történik, a fejlődő országokból Európába.

David Ricardo fő műve 1817-ben jelent meg „A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei” címen. Ricardo kifejtette, hogy a politikai gazdaságtan fő feladata megmagyarázni a jövedelmek elosztásának törvényszerűségeit a föld, a tőke tulajdonosai és a munkások között. Tiszta elméleti modell megfogalmazására törekedett. Megbecsülésre méltó, hogy amikor az élete folyamán többször szembekerültek egymással saját személyes érdekei és az elvi meggyőződése, akkor Ricardo rendre az utóbbit választotta. A Bank of England részvényese volt, de tiltakozott a bank túlzott profitja miatt. Hatalmas földbirtokai révén a magas gabonaárak haszonélvezője volt, mégis síkra szállt a gabonavámok ellen. Ricardo

kidolgozta földjádék-elméletét, amely szerint az agrártermékek iránti kereslet növekedésével egyre újabb és rosszabb minőségű földeket kell művelésbe vonni. A legrosszabb, még megművelt földön elvégzett munkamennyiség határozza meg a gabona árát.

A 7. fejezet a „Lázadás a kapitalizmussal szemben” címet viseli. Összefoglalást kapunk benne az eredeti források alapján az utópista szocialistákról, akik alapvetően erőszakmentes, békés reformerek voltak. *Owen, Saint-Simon Fourier* nevét a történelemből jól ismerjük. Ez utóbbi szerint egy jól szervezett társadalomban a munkamegosztás azt szolgálhatja, hogy az emberek megtalálják a számukra vonzó, örömet okozó munkákat az önkéntesen létrehozott termelési közösségekben, a falanszterben. Ez mindnyájunkat Madách Az ember tragédiájára emlékeztet, a XII. színben, a falanszterben széklábat farigcsáló Michelangelóra.

A 8. fejezet a neoklasszikus közgazdaságtant tárgyalja. *Bentham* a cselekedet- és szabály-utilitarizmusról kifejtette, bár ezeket a fogalmakat nem használta, hogy az egyes cselekedeteket következményeik alapján kell megítélni és jónak vagy rossznak tartani. *Mill* ettől eltérően azt a szemléletet képviselte, hogy egy cselekedet aszerint jó vagy rossz, hogy megfelel-e annak a szabálynak, amit hasonló körülmények között mindenkinek követnie kell. E téren jóval később, a 20. század második felében a magyar 1994. évi közgazdasági Nobel-émlékdíjas *Harsányi János* kidolgozta a preferencia-utilitarizmus elméletét, amely az általános jóakaratot és az emberi együttérzést feltételezi, ezért az antiszociális preferenciákat kizárta. A Nobel-díjat játékelméleti munkásságáért kapta.

A neoklasszikus közgazdaságtan kiemelkedő képviselője *Alfred Marshall*. Szerinte a közgazdaságtannak azokkal az egyéni és társadalmi cselekvésekkel kell foglalkoznia, amelyek a jólét anyagi feltételeinek megteremtését eredményezik. Marshall szintézist kívánt teremteni a klasszikusok munkaérték-elmélete és a hasznossági értékelmélet között. Híres hasonlata volt, hogy olyan értelmesen vitázhatunk arról, hogy a költség vagy a hasznosság határozza meg az értéket, mint arról, hogy az olló alsó vagy felső szára vágja-e el a papírt. Marshall pénzelméletében is fontos dolgokat állapított meg. Kimutatta, hogy a hiteleszközök használata növeli a forgalomban lévő pénzmennyiséget.

Irving Fisher nevét az ökonometria mellett a statisztikából ismerjük leginkább, az indexek képzésében, amire a Fisher-árindex is emlékeztet. Fisher szerint a kamatlábakat két erő befolyásolja, egyrészt a gazdasági szereplők preferenciái, hogy a jelenbeli javakat és jövedelmeket mennyire részesítik előnyben a jövőbeliekkel szemben; másrészt a beruházási lehetőségeket mérlegelik, azaz az elérhető hozamot. Ezalatt a költségek feletti hozam rátáját értette. Fisher az adaptív várakozások előfutára is. Ma is fontos, hogy rámutatott, hogy a jelenbeli fogyasztás a jövőbeli kilátásoktól is függ.

A lausanne-i iskola kiemelkedő képviselője *Vilfredo Pareto*, nevét a Pareto-hatékonyságelmélet, vagyis a Pareto-optimum kidolgozása jelzi. A Pareto-optimum olyan helyzetet ír le, amelyben már egyik gazdasági szereplő helyzetét sem lehet javítani anélkül, hogy legalább egy másik gazdasági szereplő helyzete ne romlana.

A 9. fejezet „A főáramú közgazdaságtan kihívói”-ról szól. A főáramú közgazdaságtannal szemben a német történelmi iskola új utakra lépett. Előfutárának *Friedrich List*et tekintjük, aki szerint az iparosítás és az Angliához történő felzárkózás érdekében állami beavatkozást javasolt és az iparosítást támogató és gazdaságvédő kereskedelempolitikát tartott szükségesnek. Ennek fontos eszközéül a védővámokat (az ő kifejezésével „nevelővámokat”) tekintette.

A német történelmi iskola rendkívül gazdag és heterogén, fontos közös vonásokkal. Elvetették az univerzális természeti törvény létét a gazdaságban, a hangsúlyt a történelmi fejlődés folyamatára helyezték. A történetiségre építve felértékeltek az indukciót és a statisztikai történelmi adatgyűjtést, valamint az idősorok elemzését. Azt vallották, hogy az egyént csak történelmi és kulturális kontextusban lehet megérteni. A nemzet nem pusztán fogalom, hanem valóságos létező, mint egy élő szervezet. Nem fogadták el, hogy a szabadverseny és az önérdék követése vezetne társadalmi jóléthez.

A historizmus mellett az intézmények szerepe és hatásai kerültek *Thorstein Veblen* kutatásainak középpontjába, aki az intézményi közgazdaságtan elindítója és képviselője lett. Veblen szerint a történelmi múltbeli események részben megalapozzák, részben korlátozzák a jövőre nézve követhető fejlődési utat. Ezzel a mai intézményi közgazdaságtanban is igen fontos útfüggőség gondolatát alapozta meg, noha ő ezt a fogalmat még nem használta. Az elemzett irányzatnak egy késői képviselője a 20. században *John Kenneth Galbraith*, akinek fő munkásságát három alapvető művének címe is jól jelzi: „Az amerikai kapitalizmus: a kiegyenlítő erő elmélete” 1952-ben, „A bőség társadalma” 1958-ban és „Az új ipari állam” 1967-ben. Fő állításai közül több maradandónak bizonyult. A bőség társadalmában a vállalatok a reklámok segítségével maguk generálják a szükségleteket, a fogyasztói szuverenitás nem létezik. A részvénytársaságban a tőketulajdonosok már nem képesek a vállalatok feletti érdemi ellenőrzésre, a valóságos irányítás a technostruktúra kezében van.

A 10. fejezet „A makroökonómia diadalmas színrelépése: Keynes és kortársai” címet viseli. Ez a könyv egyik legizgalmasabb és leggazdagabb fejezete, amely a téma ismerőinek is sok új információt és mély elemzést nyújt. *John Maynard Keynes* a 20. században a közgazdaságtan olyan meghatározó személyisége volt, ami Smith 18. és Ricardo 19. századi hatásához hasonlítható. Keynes részt vett az I. világháború utáni béketárgyalásokon, és megírta „A béke gazdasági következményei” c. művét, amelyben kifejtette, hogy a békediktátum szétrombolja Európa nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi együttműködését, destabilizálja,

megnyomorítja Németországot, és a közép-európai térség szétदारabolása súlyos kárt okoz Közép-Európának és egész Európának. Keynes mértékadóan részt vett az I. világháború utáni gazdasági vitákban. Kifejtette, hogy az aranystandardhoz való visszatérés deflációval és válsággal fenyeget. Ez 1929-ben, mint ismeretes, be is következett. Világválság tört ki, és Angliának 1931-ben fel kellett adnia az aranystandard-rendszert. Keynes fő műve 1936-ban jelent meg „A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete” címmel. Farkas jól foglalja össze az általános elmélet fő összefüggéseit, a hatékony és aggregált keresletet, a keynes-i beruházási függvényt és főleg Keynes-nek az állam aktív szerepvállalásával kapcsolatos nézeteit. Keynes az elmélettörténeti összefüggések mellett mély elemzést nyújt az állam gazdaságpolitikai eszköztáráról és annak alkalmazásáról. Keynes fontos szerepet játszott a háború utáni nemzetközi pénzügyi rendszert és a Nemzetközi Valutalap és a Világbank megalakítását tárgyaló, 1944-es Bretton Woods-i tárgyalásokon.

Friedrich von Hayek az 1980-as évek konzervatív irányzatának kiemelkedő alakja. Munkásságában alapvető a cikluselmélete. Szerinte a gazdasági szereplők döntéseire nem az árszínvonal, hanem az árarányok és a kamatlábváltozás hat.

Az osztrák iskolából indult *Joseph Alois Schumpeter*. Ő az innováció jelenségét állította középpontba. A fejlődés akkor halad előre, ha a vállalkozó a termelési tényezők új kombinációjával innovációt hoz létre. Az újításokat a másik fontos szereplő, a bankár finanszírozza hitellel. Az innovációkhoz való alkalmazkodás – Schumpeter híres kifejezésével – „a kreatív rombolással” megy végbe, ami felszámolja a versenyképtelen vállalatokat és termelésüket.

A 12. fejezet „a(A) német szociális piacgazdaság”-ot tárgyalja. Ez elméleti és gazdaságpolitikai aspektusból kiemelkedően fontos a II. világháború utáni fejlődés és korunk problémáinak kezelése szempontjából egyaránt. A történelmi folyamatokat és a szociális piacgazdaság létrejöttét igen jól és szemléletesen foglalja össze Farkas. A szociális piacgazdaság kidolgozóinak alapvető kiindulópontja volt, hogy új utat kell találniuk a magára hagyott szabadverseny, „manchesteri” kapitalizmus és a központosított állami dirigista gazdaság csődje helyett. *Walter Eucken* és a freiburgi iskola elméleti megalapozásával született meg az az integrált megközelítés, amely megalapozta és kidolgozta a szociális piacgazdaság rendszerét. Eucken mellett *Franz Böhm* és *Hans Grossmann-Doerth* tartozott az alapító atyák közé, és a rendszer kidolgozói között találjuk a mély társadalomtudományi összefüggésekben gondolkozó *Wilhelm Röpkét* és *Alexander Rüstow-t* is. A szociális piacgazdaság modelljének gazdaságpolitikai és gyakorlati koncepcióját *Ludwig Erhard* vezetésével dolgozták ki. Erhard gazdaságpolitikájában központi szerepet kapott a tisztességes verseny, az államnak az érdekcsoportok befolyásától mentes szabályozó szerepe és a pénz értékállóságának a biztosítása. A gazdaság az erkölcsi értékrendtől nem függetleníthető. A szociális piacgazdaság modelljében a szociális szó nem díszítő jelző, hanem a rendszer szerves része. A társadalom és a gazdaság a szabadságra és

a felelősségvállalásra együttesen kell építsen. A szociális támogatásnak ugyanakkor az egyént az önállósághoz kell visszasegítenie (Hilfe zur Selbsthilfe). Alapelv a szubszidiaritás, azaz a kölcsönös kiegészítés elve, amely szerint a döntéseket mindig azon a legalacsonyabb polgárközeli szinten kell megtartani, ahol megvan a képesség egy feladat megoldására. Ez 1993-tól, a Maastrichti Szerződés életbe lépésétől az Európai Unió szerveződési elve is lett, de ezt az elvet korunkban egyre gyakrabban megsértik.

A 13. fejezet „A közgazdasági elmélet Keynes után”. A neoklasszikus szintézist jelentős mértékben *John Hicks* hozta létre. Hicks a klasszikus elméletet azért tartotta egyoldalúnak, mert a pénzkereslet meghatározásában csak a jövedelemre koncentrált, míg Keynes csak a kamatlábra. Kimutatta, hogy az áru- és pénzpiaci egyensúlyt a jövedelem és a kamatláb függvényében együtt kell vizsgálni.

Paul Samuelson fő műve az 1947-ben kiadott „A közgazdasági elemzés alapjai”. Azt tárgyalta, hogy a közgazdaságtan legalapvetőbb feltételezése a maximalizáló, illetve az optimalizáló magatartás. Dualitási elve szerint az optimalizációs problémák mindig párban jelentkeznek. Samuelson életművének meghatározó alkotása az 1948-ban publikált „Közgazdaságtan” c. műve, amely világszerte sikeres közgazdasági tankönyv lett, 41 nyelvre fordították le. Az átdolgozott kiadásokban 1985-től társszerzőként megjelent *William Nordhaus*. A neves magyar származású közgazdász, *Balassa Béla* legmaradandóbb eredményei közé tartozik a nemzetközi gazdasági integráció elmélete és az integráció szakaszolása. A Balassa–Samuelson-hatás szerint a nemzetközi kereskedelemben különbség van a kereskedelemben kerülő javak és a kereskedelemben nem kerülő javak, jellemzően helyi javak és szolgáltatások között. A nemzetközi kereskedelemben kerülő javaknál nagyobbak a termelékenységi különbségek, mint az oda be nem kerülő javaknál.

A 14. fejezet témája: „Visszatérés a neoklasszikus gyökerekhez”. A chicagói iskola már a két világháború között működött, majd a II. világháború utáni új korszakban *Milton Friedman* és *Georg Stigler* fémjelezték. Friedman a monetarizmus központi alakja. Híressé vált fogyasztásfüggvény-elmélete szerint a háztartások a fogyasztási kiadásait az ún. permanens jövedelmekhez igazítják. Friedman a pénzkínálat elemzésében a vagyont öt formáját különböztette meg: a pénzt, a kötvényt, a részvényt, a dologi javakat és a humán tőkét. A monetáris politikáról azt vallotta, hogy alkalmazásakor sok késlekedés fordulhat elő, ami torzulásokat okoz. Szerinte a pénz a gazdaság olyan átfogó gépezete, amelynek meghibásodása esetén a gazdaság többi gépezete esetén is működésképtelenné válik. *Georg Stigler* a piac és az állami szabályozás viszonyát tárgyalta. Kidolgozta az információszerzés gazdaságtanát. A tartós árkülönbségeket az információszerzés költségeire és igényeire vezette vissza. (Ugyanazon termékeknek a különböző boltokban és szállítóknál igen eltérő ára lehet és van is).

A könyv utolsó, 15. fejezete: „A főáramú közgazdaságtan határvidékén”. Farkas elemzését bátor, megalapozott és értékes elemzésnek tartom, amely az új intézményi közgazdaságtan és a viselkedési közgazdaságtan két nagyon különböző, de egymással párhuzamosan haladó irányzatát, azok képviselőinek állításait kiegyensúlyozottan és elmélyülten mutatja be.

Farkas impozáns, kiemelkedően értékes művében részleteiben rajzolja meg a közgazdasági gondolkodás fejlődésének történelmi ívét az ókortól napjainkig. A könyv nem csak elmélettörténeti munka, hanem átfogó bemutatása annak, hogy a közgazdaságtan a különböző korokban és ma hogyan ítélte és ítéli meg a gazdaság, a társadalom és az egyén viszonyát, milyen értékrendben, milyen válaszokat adott a gazdaság működésének alapkérdéseire, a termelés és a fogyasztás, az állam és a piac kapcsolatrendszerére, a reál- és a pénzgazdaság viszonyára, az emberi tevékenység mozgatórugóira.

A szerző a különböző felfogások eredeti érvrendszerét bemutatva és elemezve nyújt hiteles körképet arról a fejlődési folyamatról, amelyben az egymástól eltérő, gyakran szembenálló nézetrendszerek és képviselőik keresték és keresik az embert jobban szolgáló, jobban működő gazdaság építésének elvi, stratégiai és gazdaságpolitikai lehetőségeit.

Farkas könyve több száz alapművet feldolgozó, komplex alkotás, tudományos alapmű, amelyben a szerző a reál- és a pénzügyi folyamatok együttes elemzésével fontos tanulságokat fogalmaz meg a pénzügyek és a hitelezés stratégiai kérdéseiről. A tartalmi áttekintést és a keresést részletes tárgymutató segíti. Tankönyvként használható a közgazdasági elméletek története tárgy oktatásában, úgyszintén a doktori képzésben és a kutatók felkészülésében.

Farkas Beáta professzor könyve magyar és nemzetközi dimenzióban egyaránt jelentős, új érték. Jó lenne, ha angolul is megjelenne, hogy a nemzetközi akadémiai és egyetemi körökben is megismerhessék értékeit.